

Sarjakuva selkoilmaisun muotona: Sarjakuva-asiakirjat ja kielellinen saavutettavuus

- Anne Ketola, Tampereen yliopisto
- Eliisa Pitkäsalo, Tampereen yliopisto

Kirjoittajien yhteystiedot:

Anne Ketola, anne.ketola@tuni.fi

Eliisa Pitkäsalo, eliisa.pitkasalo@unior.it, eliisa.pitkasalo@tuni.fi

Suomessa noin 750 000 ihmistä tarvitsee selkokieltä jokapäiväisessä viestinnässään. Tässä artikkelissa keskustelemme selkoilmaisun käsitteestä. Selkoilmaisulla viittaamme ensisijaisesti selkokielen kohde-ryhmille suunnattuun viestintään, joka voi olla joko verbaalista, visuaalista tai audiovisuaalista. Artikkelissamme keskustelemme sarjakuva-asiakirjoista, jotka ovat esimerkki selkoilmaisusta: niissä rakennetaan mahdollisimman selkeitä viestejä yhdistämällä selkeää kieltä ja kuvia. Keskustelumme fokuksessa on sarjakuva-asiakirjojen selkeyden arviointi. Tarkastelemme sitä, miten Selkokeskuksen laatimaa Selkokielen mittaria voisi soveltaa sarjakuva-asiakirjojen selkeyden analyysiin. Selkokielen mittarissa esitetään eri kriteerit selkokielen julkaisun sanoille ja kuville. Tavoitteenamme on kuitenkin osoittaa, että kuvan ja sanan vuorovaikutukselle perustuvaa selkoilmaisua tarkasteltaessa Selkokielen mittarin teksti- ja kuvakriteereitä kannattaa tarkastella osin rinnakkain ja osin ristiin. Keskustelumme pohjana käytämme empiirisiä esimerkkejä valvotun tapaamisen säännöt esittävästä sarjakuva-asiakirjasta.

Avainsanat: multimodaalisuus, saavutettavuus, sarjakuva-asiakirjat, selkoilmaisui

1 JOHDANTO

Kielellisen saavutettavuuden haasteet koskettavat merkittävää osaa suomalaisista. Selkokeskuksen laatiman tarvearvion mukaan Suomessa on jopa 750 000 ihmistä, jotka tarvitsevat viestinnässään selkokieltä (Kehitysvammaliitto, 2019). Selkokieli on kielen muoto, jota on ”muokattu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteiltaan yleiskieltä tai muuta normaalia kielimuotoa yksinkertaisemmaksi” (Leskelä, 2019, s. 116). Selkokieltä tarvitsevien joukkoon kuuluu muun muassa kehitysvammaisia henkilöitä, henkilöitä, joilla on muistisairauksia, ja suomen kieltä opiskelevia maahanmuuttajia. On tärkeää, että myös selkokieltä tarvitsevat henkilöt saavat tietoa ymmärrettävällä tavalla, koska kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on siihen oikeus.

Tiedon saavutettavuutta voi parantaa kielellisten keinojen lisäksi myös muilla tavoin. Kognitiivisen psykologian alalla on vankkaa tutkimusnäyttöä siitä, että verbaalisen tekstin tukeminen kuvin auttaa tekstin ymmärtämisessä ja muistamisessa, koska kuvallista ilmaisua on helpompi muistaa kuin sanallisesti esitettyä tietoa (esim. Whitehouse ym., 2006, s. 767). Tätä niin kutsutua *picture superiority effect* -ilmiötä selitetään sillä, että kuvitettu teksti kutsuu lukijaansa tulkitsemaan informaatiota kahdessa eri muodossa, kuvina ja sanoina, ja rakentamaan merkityksellisiä yhteyksiä niiden välille, minkä seurauksena informaation prosessointi on syvällisempää (esim. Mayer, 2013, s. 43; Sorden, 2013, s. 155). Tästä syystä kuvaa ja sanaa yhdistävät tekstit, esimerkiksi sarjakuvat, ovat potentiaalisesti pelkkää sanallista tekstiä helpompia ymmärtää ja muistaa.

Erlaisista sekä kielellisesti että sisällöllisesti vaikeaselkoisista teksteistä onkin jo luotu sarjakuvamuotoisia versioita. Tietävästi ensimmäinen sarjakuvamuodossa tuotettu virallinen asiakirja oli työsopimus, joka nimettiin sarjakuvasopimukseksi (*comic contract*). Sarjakuvasopimus on oikeudellisesti pätevä, kuvien avulla esitetty asiakirja, jonka osapuolet allekirjoittavat sopimuksena (de Rooy, 2022). Sopimusosapuolet on kuvattu asiakirjassa sarjakuvahahmoina ja sopimuksen ehdot esitetty sarjakuvan keinoin visuaalisesti ja verbaalisesti. Ensimmäinen sarjakuvasopimus laadittiin eteläafrikkalaisen hedelmäplantaasin ja sen kieli- ja luku-

taidottomien kausityöntekijöiden tarpeisiin, ja se otettiin käyttöön vuonna 2016 (mt.).

Sittemmin sarjakuvasopimuksia on laadittu eri käyttötarkoituksiin, esimerkiksi talouden, terveydenhuollon ja koulutuksen tarpeisiin (Creative Contracts, n.d.). Sopimusten lisäksi sarjakuvaa on käytetty ilmaisumuotona myös esimerkiksi teknisessä viestinnässä, opetuksen tukena ja riskiviestinnässä (esim. Yu, 2015), lääketieteen alalla (esim. Farthing & Priego, 2016) sekä viimeisimpänä sosiaalihuollon alalla (Pitkäsalo ym., 2022). Näissä sarjakuva-asiakirjoissa on pyritty selkeään ilmaisuun, joka ottaa huomioon myös haavoituvassa asemassa olevat käyttäjät, mutta niiden laatimisessa ei ole tietääksemme eksplisiittisesti pyritty selkokieliseen ilmaisuun.

Sarjakuva-asiakirjan selkeyttä on tärkeää tutkia, koska asiakirjan muuttaminen sarjakuvamuotoon ei automaattisesti tee siitä helpommin ymmärrettävää. Esimerkiksi huonosti toteutettu kuvitus voi hämärtää tekstin merkityksiä tai kiinnostaa lukijan huomion vääriin kohtiin. Tässä artikkelissa pohdimme, voisiko sarjakuva-asiakirjojen selkeyttä tutkia Selkokielen mittarin (Selkokeskus, 2022) avulla. Selkokielen mittari on työkalu, jolla voi tutkia selkokielen asiategstin selkeyttä tiettyjen selkokielelle nimettyjen kriteerien kautta. Mittarissa on mukana kriteereitä myös selkotekstin ohien liitettyjen kuvien selkeyden arviointiin. Testaamme tätä työkalua sarjakuva-asiakirjan selkeyden arviointiin.

Artikkelissa selvitämme, kuinka Selkokielen mittarin tekstikokonaisuutta kuvaavat pääkriteerit soveltuvat kuvan ja sanan vuorovaikutukselle rakentuvien sarjakuva-asiakirjojen selkeyden arviointiin. Keskitymme viiteen pääkriteeriin, jotka Selkokielen mittari tarjoaa tekstikokonaisuuden arviointiin. Analyysissämme tarkastelemme näitä kriteereitä sarjakuvan multimodaalisuuden näkökulmasta. Tavoitteenamme on osoittaa, että kuvan ja sanan vuorovaikutukselle perustuvaa selkoilmaisua tarkasteltaessa Selkokielen mittarin kriteerien toteutuminen tulee tarkastaa paitsi sanallisesta myös kuvallisesta sisällöstä. Käytämme analyysissämme esimerkkinä sosiaalihuollon alalle tuottamamme sarjakuva-asiakirjaa, jonka on laatinut sarjakuva-asiakirjoja tutkiva Sarjis-tutkimusryhmä¹.

1 Tämä artikkeli on osa Suomen Akatemian rahoittamassa Graphic Justice – Oikeutta sarjakuvan keinoin (2020–2024, hankenumero 333367) -hankkeessa tehtävää tutkimusta. Artikkelin aineisto on tuotettu Koneen säätöön rahoittamassa Sanasta kuvaksi -hankkeessa. Tämä artikkeli on syntynyt kirjoittajien tieteellisen yhteistyön tuloksena. Suuremman vastuun lukujen 2, 4.1, 4.2, 4.3 ja 5 kirjoittamisesta on ottanut Anne Ketola ja lukujen 1, 3, 4.4 ja 4.5 kirjoittamisesta Eliisa Pitkäsalo.

Aloitamme artikkelin teoreettisen osion keskustelemalla selkokielestä ja selkoilmaisusta, jota ehdotamme kattokäsitteeksi selkokielen kohderyhmille suunnatuille viestinnän muodoille. Käymme läpi selkokielen tyypilliset kohderyhmät ja esittelemme kuvaviestinnän keinoja, joita näiden ryhmien kanssa käytetään. Tämän jälkeen esittelemme Selkokielen mittarin ja sen pääkriteerit. Teoreettisen osion jälkeen esittelemme aineistomme ja menetelmämme. Analyysiosiossa havainnollistamme esimerkkien avulla, miten Selkokielen mittarin yleiset tekstikriteerit toteutuvat multimodaalisessa sarjakuva-aineistossa. Lopuksi tarkastelemme tekemiämme havaintoja yleisemmin selkoilmaisun ja saavutettavan viestinnän kontekstissa.

2 SELKOKIELI, SELKOILMAISU JA NIIDEN KÄYTTÄJÄT

Keskustelemme sarjakuva-asiakirjoista selkoilmaisun muotona. Selkoilmaisun ymmärrämme kattoterminä, joka viittaa minkä tahansa moodin tai moodien yhdistelmän avulla välitettyyn, erityisesti selkokieltä tarvitseville suunnattuun viestintään. Ymmärrämme moodin merkkijärjestelmäksi, jonka avulla rakennetaan merkityksiä (Tieteen termipankki s.v. Multimodaalisuus). Moodeja ovat esimerkiksi verbaalinen kirjoitettu kieli, puhuttu kieli, kuva ja musiikki.

Selkoilmaisu voidaan jakaa verbaaliseen, visuaaliseen ja audiovisuaaliseen. Verbaalinen kattaa selkokielen, joka on kirjoitetussa muodossa olevaa tai ääneen luettua, etukäteen kirjoitettua tekstiä (esim. selkouutiset), ja selkopuheen, joka on vuorovaikutustilanteessa tuotettua, selkokieltä tarvitsevan keskustelukumppanin tarpeisiin mukautettua puhetta (Tieteen termipankki s.v. selkopuhe; ks. myös Leskelä, 2015, s. 19). Visuaalinen eli kuvien avulla välitetty selkoilmaisu sisältää esimerkiksi selkokuvat. Näiden lisäksi on olemassa myös multimodaalisia selkoilmaisun muotoja, kuten sarjakuva-asiakirjat, jotka ovat yhdistelmä visuaalista ja verbaalista selkoilmaisu. Audiovisuaalinen selkoilmaisu puolestaan kattaa selkoviideot.

2.1 Selkokielen kohderyhmät ja kuvaviestintä

Selkokieli on suunnattu henkilöille, joilla on ”vaikeuksia ymmärtää yleiskieltä tai muita tavallisia kielimuotoja” (Leskelä, 2019, s. 97). Selkokieltä tarvitsevat henkilöt jaetaan tyypillisesti

kolmeen ryhmään, joista kaikkien kanssa käytetään myös kuvaviestinnän keinoja. Selkokielen kohderyhmiä ovat:

1. Henkilöt, joilla on pysyviä ja synnynnäisiä neurobiologisia syitä selkokielen tarpeelle.
2. Henkilöt, joiden selkokielen tarve on syntynyt elämän aikana vamman tai sairauden vuoksi.
3. Henkilöt, joiden selkokielen tarve on todennäköisesti väliaikainen ja jotka voivat hyödyntää jotakin muuta kieltä tai kommunikointijärjestelmää viestinnässään (Leskelä, 2012, s. 280).

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi puhevammaiset eli sellaiset henkilöt, jotka eivät pysty kommunikoimaan arjen vuorovaikutustilanteissa puheen avulla. Tällaiset neurobiologiset kommunikointivaikeudet voivat liittyä esimerkiksi CP-oireyhtymään, kehitysvammaisuuteen, autismikirjon muotoihin tai lasten kehityksellisiin kielihäiriöihin (Papunet, 2020). Tähän ryhmään kuuluvien henkilöiden kanssa käytetään kuvia esimerkiksi osana *puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia* (AAC eli Augmentative and Alternative Communication). Graafisissa AAC-menetelmissä käytetyt kuvat ovat hyvin yksinkertaisia, ja ne vastaavat tyypillisesti yhtä sanaa. Viestinnässä niitä voidaan yhdistää kirjoituksenomaisesti lyhyiksi lauseiksi (esim. sinä – kiltti – antaa – makeiset), mutta yhdistämiseen ei ole selkeitä sääntöjä (Trygg 2012, s. 48). Olennaista tässä kuvaviestinnässä on, että käyttäjän täytyy opetella, mitä kukin kuva tarkoittaa, ennen kuin viestintä onnistuu (Trygg, 2012, s. 42).

Toiseen ryhmään kuuluvien selkokielen tarpeen selittää jokin elämän aikana syntynyt vamma tai sairaus. Kuvakommunikaatiota käytetään laajalti myös sellaisten käyttäjien kanssa, joiden selkokielen tarve on syntynyt elämän aikana vamman tai sairauden vuoksi. Kuvaviestintä hyödyttää esimerkiksi afasiapotilaita, joilla on aivojen vaurion seurauksena vaikeuksia ymmärtää tai tuottaa puhuttua tai kirjoitettua kieltä, mutta joiden älykkyys ja ajattelu eivät välttämättä ole vamman seurauksena heikentyneet (Lääkärikirja Duodecim, 2019). Afasiaa sairastavia varten onkin julkaistu käsikirja, jossa on kuvasarjoja ilmaistu afasian taustat, sairauden tuottamat ongelmat ja ohjeita niiden kanssa elämiseen (Aivoliitto, 2012). Kuvia käytetään myös viestinnässä muistisairaiden kanssa muun muassa käyttämällä virikekuvia keskustelun tukena (esim. Vanhustyön keskusliitto, 2022).

Kolmanteen ryhmään kuuluvat henkilöt, joilla selkokielen tarve on väliaikainen. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi kielenoppijat, joiden tarpeisiin Suomessa on kehitetty kuvakommunikaatiota. Tästä esimerkkinä on Humanistisen korkeakoulun hallinnoima KUVAKO-hanke (2017–2020), jossa kehitettiin mobiilisovelluksessa toimiva kuvapankki turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskusten henkilökunnan väliseen vuorovaikutukseen (Eskel & Anttonen, 2019, s. 6).

Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten henkilöiden välisessä kuvaviestinnässä tulee huomioida kuvien kulttuurisidonnaisuus, koska esimerkiksi symbolit voivat poiketa toisistaan eri kulttuureissa (Pitkäsalo & Ketola, 2020). Tästä on saatu näyttöä esimerkiksi silmäliiketutkimuksen menetelmin. Tutkimuksessa todettiin, että eri kulttuureista tulevat henkilöt katsovat kuvia eri tavalla, kiinnostavat huomiota kuvan eri osiin ja siten tulkitsevat ja muistavat kuvan eri tavoin (Chua ym., 2005).

2.2 Selkokielen kriteerit

Selkokielellä on joitakin universaaleja piirteitä, jotka ovat samat kielestä riippumatta. Näitä ovat esimerkiksi tekstin aiheen johdonmukainen käsittely sekä lyhyiden virkkeiden ja kappaleiden käyttö. Universaalien piirteiden lisäksi kielissä on kielikohtaisia selkokielen piirteitä; suomessa ne liittyvät esimerkiksi virkerakenteisiin ja sanojen taivutukseen. (Leskelä, 2019, s. 111; Lindholm & Vanhatalo, 2021, s. 11–12.)

Selkosuomen ominaisuuksia kuvaavat kielen kriteerit on listattu Selkokielen mittariin (Selkokeskus, 2022). Mittarissa on yhteensä 96 kriteeriä, jotka kuvailevat tekstin yleisiä ominaisuuksia, sanastoa, kielen rakenteita sekä tekstin ulkoasua ja kuvitusta. Selkokielen mittari on selkokielen asiantuntijoiden työkalu, jonka avulla arvioidaan, onko jokin asiateksti selkokieltä vai ei. Mittari on siis eräänlainen heuristiikkalista, eli kokoelma ohjeita ja sääntöjä, joista muodostetaan tarkistuslista (Korvenranta, 2005, s. 112).

Selkokielen mittarissa *teksti* viittaa pelkästään verbaaliseen kieleen, mutta laajemman tekstikäsitteksen mukaan teksti on ”mikä tahansa merkeistä koostettu kokonaisuus, jonka avulla esitetään tai viestitään jotakin jollekin” (*Tieteen termipankki*, s.v. teksti). Tämä tekstikäsite on myös artikkelimme taustalla: sarjakuvasopimukset ovat tekstejä, jotka rakentuvat kuvan ja sanan vuorovai-

kutuksessa (ks. myös Pitkäsalo & Ketola, 2024, s. 28).

Selkokielen mittari esittelee viisi tekstikokonaisuuksia kuvaavaa pääkriteeriä, jotka koskevat tekstin yleistä ymmärrettävyyttä, informaation kattavuutta ja lukijalähtöisen näkökulman valintaa. Nämä kriteerit ovat:

- Teksti on kokonaisuutena arvioituna yleiskieltä helpompaa (kriteeri 1).
- Aihetta käsitellään lukijan kannalta mielekkäästä näkökulmasta (kriteeri 2).
- Aihetta käsitellään konkreettisella, havainnollisella tavalla käyttämällä muun muassa arkielämää lähellä olevia esimerkkejä (kriteeri 3).
- Tekstissä ei ole sisällöllisiä aukkoja. Lukija saa joka kohdassa tekstin ymmärtämisen kannalta riittävästi tietoa (kriteeri 4).
- Teksti selittää itse itsensä eikä nojaa liikaa lukijan yleistietoon tai muiden tekstien tuntemukseen (kriteeri 5). (Selkokeskus, 2022, s. 8.)

Nähdäksemme nämä kriteerit kuvaavat kaikkea onnistunutta selkoilmaisua huolimatta siitä, onko viestintä verbaalista, visuaalista vai audiovisuaalista. Sisältöjen ymmärrettävyys ja kattavuus, konkretian varaan rakentuva ilmaisu sekä aiheen lukijakeskeinen käsittely ovat keskeisiä myös esimerkiksi sarjakuva-asiakirjojen laatimisessa.

Textistikokonaisuutta kuvaavien pääkriteerien lisäksi Selkokielen mittari antaa kahdeksan kriteeriä myös kuvien käyttöön. Kuvitusta koskevat kriteerit ovat:

- Kuvitus sopii julkaisumuotoon, ja siinä on otettu huomioon eri julkaisumuotojen erilaiset lukutavat (esim. painettu teksti, verkkosivu) (kriteeri 84).
- Kuvan tehtävä (esim. informaation välittäminen, tunnelman luominen, kuvatuki) sopii tekstin viestinnälliseen tavoitteeseen (kriteeri 85).
- Kuvituksessa on otettu huomioon lukija, esimerkiksi aikuisille suunnatussa julkaisussa on aikuisille sopiva kuvitus (kriteeri 86).
- Kuvien sijoittelu tukee tekstin ymmärtämistä (kriteeri 87).
- Kuvat esittävät kohdettaan tyypillisestä kuvakulmasta, erikoisia kuvakulmia on vältetty (kriteeri 88).
- Kuvat on rajattu siten, että viestinnällisen tavoitteen kannalta olennainen erottuu hyvin. Turhat ja asiaan kuulumattomat asiat on häivytetty tai rajattu pois (kriteeri 89).

- Kuvatekstit tukevat kuvien ymmärtämistä ja kiinnittävät kuvan tekstin sisältöön (kriteeri 90).
- Symbolit ovat helposti tunnistettavia, ja niitä käytetään niiden tyypillisessä merkityksessä. Tieto ei ole pelkän symbolin varassa, vaan rinnalla on tarvittaessa tekstiä (kriteeri 91). (Selkokeskus, 2022, s. 17–18.)

Selkokielen mittarin kuvakriteerit keskittyvät siis kuvien helppoon hahmotettavuuteen ja kuvan ja sanallisen tekstin suhteeseen (sekä sisällön että asetelun näkökulmasta). Näiden kriteerien tarkastelu sopii teksteihin, joissa on mukana vain muutamia kuvia. Sarjakuva-asiakirja on ilmaismuotona kuitenkin perustavanlaatuisen multimedialinen teksti: asiakirjan kuvituksella on keskeinen rooli informaation välittäjänä ja tarinan kertojana. Tästä syystä esitämme, että sarjakuvamuotoisen asiakirjan selkeyden arviointi vaatii myös kuvakerronnan yksityiskohtaisempaa tarkastelua. Siksi keskitymme analyysissämme tarkastelemaan, miten sarjakuva-asiakirjan kuvat osallistuvat Selkokielen mittarin tekstikokonaisuudelle asettamien pääkriteereiden (kriteerit 1–5 yllä) toteutumiseen.

3 AINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkimusaineistomme on sarjakuva-asiakirja *Valvotun tapaamisen säännöt*, jonka olemme tutkimushankkeessamme tuottaneet yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton (ETKL) kanssa. Valvotussa tapaamisessa vanhempi tapaa lastaan siten, että valvoja on koko tapaamisen ajan näkö- ja kuulo-yhteydessä lapseen ja vanhempaan (THL). Tapaavalla vanhemmalla voi olla esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmia, joiden vuoksi hän ei kykene huolehtimaan lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Valvottuja tapaamisia voidaan tarvita myös silloin, jos lasta tapaava vanhempi on aikaisemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti tai uhkaavasti lasta kohtaan (mp). *Valvotun tapaamisen säännöt* on sopimustyyppinen asiakirja, jonka molemmat vanhemmat sekä ETKL:n edustaja allekirjoittavat. (Sosiaalihuoltolaki 27§; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 2§.)

Kun asiakas aloittaa valvotun tapaamisen palvelun ETKL:ssä, hän käy tapaamispaikassa tutustumiskäynnillä, jonka aikana ohjaaja selittää hänelle palvelun säännöt. Tätä tarkoitusta varten ETKL:ssä on ollut aiemmin ainoastaan perinteisiä, tekstimuotoisia sääntöasiakirjoja. Saadun

ohjeistuksen sisäistäminen voi kuitenkin joskus olla hankalaa, koska asiakas saa tutustumiskäynnin aikana kerralla paljon tietoa ja sääntöasiakirjassa voi olla vieraita termejä. Osa asiakkaista on maahanmuuttajataustaisia kielenoppijoita, ja osalla voi olla kognitiivisia haasteita esimerkiksi päihteiden käytön vuoksi. Lisäksi ETKL:n asiakasohjaajien mukaan palvelun aloittaminen on asiakkaille usein raskas kokemus jo hankalien perhesuhteidenkin takia, ja uusi palvelu voidaan kokea jopa pelottavaksi.

Aloitimme sarjakuva-asiakirjan laatimisen haastattelemalla ETKL:n toimipisteiden edustajia ja tutustumalla yhteen tapaamispaikkaan. Näin selvitimme, mitä palvelu sisältää ja miltä tapaamispaikan tilat voivat näyttää. Tätä tiedonhankintatyötä seurasi vuoden kestänyt iteratiivinen kuvitusprosessi, jonka aikana hankkeemme sarjakuvataiteilija piirsi sarjakuva-asiakirjaan tulevista ruuduista eri versioita. Sarjakuvaa muokattiin piirrosten aikana ETKL:ltä saadun palautteen perusteella. Tämän jälkeen keräsimme sarjakuvasta palautetta toisaalta ETKL:n asiakkailta, toisaalta maahanmuuttajataustaisista kielenoppijoista koostuvien fokusryhmähaastattelujen avulla. Tämän palautteen perusteella teimme sarjakuvasta toisen, parannellun version.

Valvotun tapaamisen säännöt -sarjakuva-asiakirja on 12-sivuinen, neliväripainettu, nidottu A4-kokoinen lehti. Se esittää tarinan, jossa esiintyvät lapsi ja hänen kaksi vanhempaansa sekä ETKL:n ohjaaja. Sarjakuva-asiakirjaan valitaan tyypillisesti päähenkilöksi hahmo, joka edustaa lukijan näkökulmaa. Näin on tehty kaikissa tuntemissamme julkaistuissa sarjakuva-asiakirjoissa (esim. Andersen & Keating, 2020; Botes, 2017; Botes & Rossi, 2021; Haapio, Plewe & de Rooy, 2017). Sarjakuvamme päähenkilö on isä, joka tapaa lastaan valvotusti. Asiakirjassa esitetään, kuinka tapaamista valmistellaan, mitä tapaamisen aikana tapahtuu ja mitä tapaamispaikalla saa ja ei saa tehdä. ETKL:n työntekijä esittelee palvelun säännöt asiakkaalle sarjakuva-asiakirjan avulla, kun asiakas on tutustumiskäynnillä. Asiakas saa mukaansa allekirjoitetun kappaleen, josta hän voi myöhemmin tarkistaa palvelun yksityiskohdat.

Analyysissämme tutkimme sarjakuva-asiakirjaa käyttämällä analyysikehikkoa Selkokielen mittarin tekstikokonaisuutta kuvaavia pääkriteereitä. Analysoimme aineistosta,

- onko sarjakuva-asiakirja kokonaisuutena arvioituna yleiskieltä helpompaa (kriteeri 1)
- käsitelläänkö aihetta lukijan kannalta mielekkäästä näkökulmasta (kriteeri 2)
- käsitelläänkö aihetta konkreettisella, havainnollisella tavalla (kriteeri 3)
- onko sarjakuva-asiakirjassa sisällöllisiä aukkoja ja saako lukija joka kohdassa tekstin ymmärtämisen kannalta riittävästi tietoa (kriteeri 4)
- selittääkö sarjakuva-asiakirja itse itsensä nojaamatta liikaa lukijan yleistietoon tai muiden tekstien tuntemukseen (kriteeri 5).

Analyysiosiossa esitämme esimerkkejä, joiden avulla havainnollistamme, missä määrin kriteerien toteutuminen rakentuu sanalliselle ja kuvalliselle informaatiolle. Analyysimme tarkoitus ei ole niinkään arvioida itse sarjakuva-asiakirjaa, vaan näyttää, että selkokielen mittarin soveltaminen sarjakuvaan vaatii tiettyjen tekstikriteerien tarkastelua myös kuvasta.

4 ANALYYSI

Tässä alaluvussa pohdimme, kuinka selkokielle asetetut pääkriteerit toteutuvat multimodaalisessa sarjakuva-asiakirjassa. Esimerkkeinä käytämme sarjakuvaruutuja *Valvotun tapaamisen säännöt*-sarjakuvasta.

4.1 Teksti on kokonaisuutena arvioituna yleiskieltä helpompaa (kriteeri 1)

Selkokielen mittarin ensimmäisen pääkriteerin mukaan tekstin tulee olla kokonaisuutena yleiskieltä helpompaa. Sarjakuva-asiakirjassa kuvat tukevat sanallista sisältöä ja myös selventävät sanallisen sisällön merkitystä. Esimerkiksi kuvaan 1 on tiivistetty tekstimuotoisessa sääntöasiakirjassa luetellut ohjeet siitä, miten pitää toimia, jos tapaaminen pitää perua tai jos asiakas on myöhässä tapaamisesta. Tämä tieto esitetään puhekuplassa olevan virkkeen ja kolmen sarjakuvaruudun avulla. Ensimmäisessä ruudussa esitetään tapaamispaikan ohjaaja, jonka puhekupliin virke on aseteltu. Ohjaajan puhekupla jatkuu kaikkien kolmen ruudun päällä, mikä viestii lukijalle, että kahdessa muussa ruudussa esitetyt asiat kuvaavat sanottua. Kahteen seuraavaan ruutuun on piirretty kuumemittari suussa sängyssä makaava lapsi (sarjakuva-asiakirjan asiakasperheen lapsi) ja ruuhkaan juuttunut autojono.

Kuvat sairaasta lapsesta ja autojonosta ovat esimerkkejä mahdollisista perumisen ja myöhästymisen syistä. Ne selittävät virkkeen sisältöä ja tukevat sen muistamista. Esitämme, että kyseinen tekstikohta on yleiskielistä tekstiä helpompi ymmärtää nimenomaan ilmaisun multimodaalisuuden ansiosta: sisältö esitetään yksinkertais-

KUVA 1. Ohjeet tapaamisen perumiseen ja myöhästymistä ilmoittamiseen *Valvotun tapaamisen säännöissä*. © Sarjis-tutkimusryhmä ja Jan Pitkäsalo.

tettuna tekstinä ja sen tulkintaa ja muistamista tuetaan selkeän kuvituksen avulla.

4.2 Aihetta käsitellään lukijan kannalta mielekkäästä näkökulmasta (kriteeri 2)

Selkokielen mittarin toisessa pääkriteerissä esitetään, että tekstissä aihetta tulee käsitellä lukijan kannalta mielekkäästä näkökulmasta. Kaikki asiakirjassa käsitelty sisältö esitetään lukijaa edustavan hahmon kautta. Tämä sarjakuva-asiakirjojen konventio takaa sisältöihin lukijalähtöisen näkökulman – sillä oletuksella, että lukija pystyy samaistumaan henkilöhahmoon. Samaistuminen on tärkeä osa selkotekstin lukijan lukemiskokemusta, koska, kuten Leskelä (2019, s. 117) toteaa, selkokieltä tarvitseva lukija lopettaa lukemisen hyvin helposti, jos hän ei koe, että teksti on hänelle suunnattu.

Ei ole kuitenkaan mahdollista laatia sellaista sarjakuva-asiakirjaa, että kaikkien lukijoiden samaistuminen sen päähenkilöön voidaan taata. Esimerkkisarjakuvassamme sarjakuvan päähenkilöksi eli tapaavaksi vanhemmaksi on valittu miesoletettu henkilö, joten sarjakuva-asiakirjaa katsova naislukija ei välttämättä koe, että asiakirja on suunnattu hänelle. Luvussa 3.1 mainitsemamme de Rooy on tuottanut joistakin sarjaku-

vamuotoisista työsovimuksista kaksi eri versiota, joissa päähenkilöt ovat eri sukupuolta (esim. de Rooy, 2022, s. 41). Ratkaisu on toimiva mutta vaatii tuplasti resursseja sarjakuvan laatijoilta. Samanlaisia haasteita liittyy sarjakuva-asiakirjan päähenkilön ulkonäköön ja esimerkiksi rodullisiin piirteisiin.

Vaikka lukija lähtökohtaisesti samaistuisikin sarjakuva-asiakirjan päähenkilöön, voi siinä olla sisältöjä, joihin hän ei voi samaistua. Esimerkkisarjakuvassamme tällainen voi olla kohta, jossa kerrotaan tapaamispaikan säännöistä. Kuvassa 2 on kaksi sarjakuvaruutua, joista toisessa kielletään aggressiivinen käytös ja toisessa tapaamispaikkaan saapuminen päihtyneenä. Vasemmanpuoleiseen ruutuun on piirretty asiakasperheen isähahmo, joka lyö nyrkit pöytään raivostuneen näköisenä. Oikeanpuoleisessa ruudussa isähahmo on sekavan näköisenä pullo kädessä ja tapaamispaikan ohjaaja seisoo isähahmon ja lapsen välissä suojellen lasta.

Kuvassa 2 ongelmallinen käytös henkilöityy isähahmoon. Vaikka lukija samaistuisi päähenkilöön muuten, hän ei välttämättä samaistu näissä ruuduissa esitettyyn isähahmoon. Lukija saattaa pitää kuvassa esitettyä käytöstä jopa loukkaavana, varsinkin jos hänellä itsellään ei ole päih-

KUVA 2. Aggressiivinen hahmo Valvotun tapaamisen säännöissä. © Sarjis-tutkimusryhmä ja Jan Pitkäsalo.

deongelmaa tai aggressiivisen käyttäytymisen historiaa.

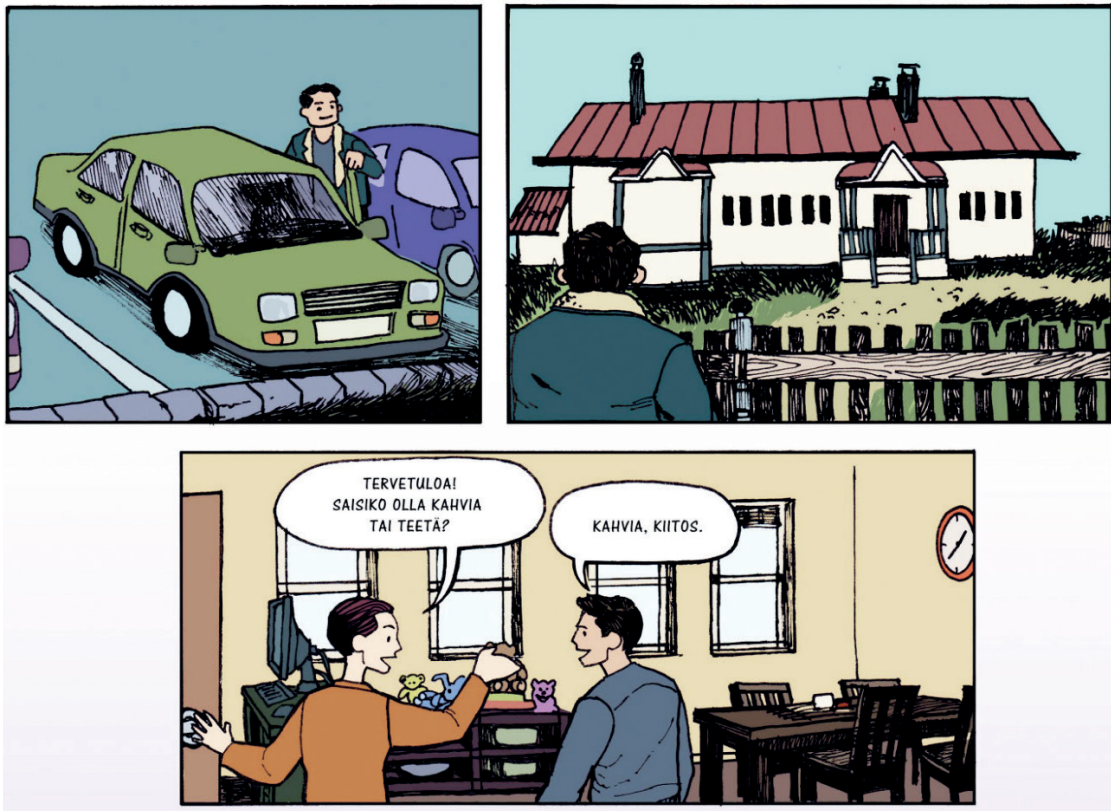
Asiakirjassa on kuitenkin kerrottava kaikki palveluun liittyvät säännöt, eikä niitä voida valikoida asiakaskohtaisesti. Tästä syystä asiakirjassa on myös sellaisia kohtia, jotka eivät liity kaikkien asiakkaiden elämäntilanteeseen eivätkä siksi ole kaikkien lukijoiden näkökulmasta mielekkäitä.

Kuvailmaisuus tarjoaa selkeästi asiakaslähtöisen näkökulman tekstiin, mutta samalla se rajaa pois osan asiakkaista. Sanallisessa tekstissä kielto ei kohdistu yksilöidysti kehenkään. Sarjakuvamuotoiseen asiakirjaan on ollut kuitenkin pakko valita jonkun henkilöahmon, tässä tapauksessa isän, näkökulma, vaikka säännöt koskevat yhtä lailla asiakasperheen äitiä. Kun tarkastellaan, käsitelläänkö sarjakuva-asiakirjassa aihetta lukijan kannalta mielekkästä näkökulmasta, on sanallista ja kuvallista sisältöä katsottava yhdessä.

4.3 Aihetta käsitellään konkreettisella, havainnollisella tavalla käyttämällä muun muassa arkielämää lähellä olevia esimerkkejä (kriteeri 3)

Selkokielen mittarin kolmannen pääkriteerin mukaan tekstissä sisällöt havainnollistetaan käyttämällä apuna konkretiaa. Sarjakuva-asiakirjojen potentiaali selkoviestinnän välineenä kytkeytykin olennaisesti nimenomaan konkretiaan. Sarjakuva-asiakirjan kuvitus kiinnittää asiakirjassa käsitellyt toimet ja prosessit konkreettiseen paikkaan konkreettisten toimijoiden ja esineiden keskelle. Lisäksi sarjakuva-asiakirjaan lisätty kerronnallisuus havainnollistaa tapahtumien kulkua.

Kuva 3 on ote esimerkisarjakuvamme alusta, jossa valvotun tapaamisen palvelun piiriin astuva asiakas saapuu tutustumaan tapaamispaikkaan etukäteen ennen palvelun aloittamista. Kuvassa

KUVA 3. Kuvallistetut ympäristöt Valvotun tapaamisen säännöissä. © Sarjis-tutkimusryhmä ja Jan Pitkäsalo.

Valvottu vaihto perustuu

- sosiaalilautakunnan vahvistamaan sopimukseen
- tuomioistuimen päätökseen

Sosiaalihuoltolaki 27 §
Laki lapsen huollosta ja
tapaamisoikeudesta 2 §

KUVA 4. Symboleja Valvotun tapaamisen säännöissä. © Sarjis-tutkimusryhmä ja Jan Pitkäsalo.

on kolme ruutua: ensimmäisessä isä on pysäköinyt autonsa, toisessa hän lähestyy tapaamispaikkaa ja kolmannessa ohjaaja toivottaa hänet tervetulleeksi ja tarjoaa kahvia.

Kuvassa 3 esitetyt kolme sarjakuvaruutua tarjoavat visuaalisen selkoilmaisuvastineen virkkeelle: ”Sekä vanhemmat että lapset vierailevat tapaamispaikassa ennen ensimmäistä valvottua tapaamista.” Lapsen tutustumisvierailu on kuvattu sarjakuvassa myöhemmin.

Asiakirjassa viitataan tapaamispaikkaan, joka on todennäköisesti palvelun uudelle asiakkaalle sekä käsitteenä vieras että ympäristönä uusi. Sarjakuvassa käsite saa konkreettisen, visuaalisen ilmiänsä. Tapa, jolla tutustumistilanne on sarjakuvaan piirretty, on suunniteltu yhdessä ETKL:n henkilökunnan kanssa: kuva pyrkii esittämään tapaamispaikan rentona tilana, jossa palvelua käyttäville asiakkaille esimerkiksi tarjotaan kahvia tai teetä. ETKL:n työntekijöiden mukaan asiakkailla on usein ennakkoluuloja valvotun tapaamisen palvelua kohtaan ja tapaamispaikan saatetaan kuvitella olevan jopa vankilamainen tila. Ruudut havainnollistavat, millaista tapaamispaikassa on, ja näin niiden avulla voidaan hälventää asiakkaiden mahdollisia pelkoja. Näin konkretiaan liittyvä tekstikriteeri toteutuu (myös) kuvassa.

Sarjakuva-asiakirjoissa on mahdollista esittää myös konkreettisia esimerkkejä abstrakteista

aiheista ja käsitteistä. Kuvassa 4 on kaksi tekstilaatikkoa. Vasemmanpuoleiseen tekstilaatikkoon rastitaan, mihin päätökseen tai sopimukseen asiakkaan saama palvelu perustuu. Sen yläpuolella on kuva tuomarin nuijasta. Oikeanpuoleisessa tekstilaatikossa on kuva neljästä lakikirjasta ja tieto laeista, jotka säätelevät palvelua.

Tuomarin nuija toimii symbolina (tuomioistuimen tai muun virallisen tahon) päätöksestä, ja lakikirjat symboloivat lakipykälää, joihin asiakirjassa viitataan. Symboleiden voidaan ajatella olevan visuaalisia esimerkkejä abstrakteista teemoista (Kaatra & Ketola, 2023, s. 16). Ne pyrkivät ohjaamaan lukijan ajatukset oikean aihealueen äärelle osoittamalla, että tietyssä osassa asiakirjaa viitataan esimerkiksi johonkin lakiin. Symbolit eivät ole kuitenkaan aina lukijan näkökulmasta aukottoman informatiivisia, ja joskus symboleja ei voida käyttää lainkaan. Esimerkiksi *sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus* on käsitteenä niin abstrakti, ettei sille ole olemassa visuaalista vastinetta.

Huolimatta siitä, että symbolit ovat usein kulttuurisidonnaisia ja että jotkin symbolit eivät visuaalisesti enää muistuta tarkoitetta, johon niillä viitataan – esimerkiksi lait luetaan nykyään pääsääntöisesti sähköisistä eikä painetuista lähteistä –, sarjakuva-asiakirjoihin valitaan symboleita, jotka ovat yleisesti tunnistettavia ja auttavat isoa osaa lukijoista ymmärtämään

KUVA 5. Tieto kirjaamiskäytännöistä *Valvotun tapaamisen säännöissä*. © Sarjis-tutkimusryhmä ja Jan Pitkäsalo.

tekstiä. Symboleilla pyritään siis tukemaan ilmaisan konkretiaa myös sellaisissa tekstikohdissa, joissa ilmaistaan abstraktia sisältöä.

4.4 *Tekstissä ei ole sisällöllisiä aukkoja. Lukija saa joka kohdassa tekstin ymmärtämisen kannalta riittävästi tietoa (kriteeri 4)*

Selkokielen mittarin neljännen pääkriteerin mukaan tekstissä ei saa olla sisällöllisiä aukkoja. Kriteeri on sarjakuva-asiakirjojen tarkastelussa olennainen, koska asiakirjan sisältöä joudutaan tiivistämään paljon, kun se muutetaan sarjakuva-muotoon. Tiivistämisen syynä on, että sarjakuva-asiakirjat ovat poikkeuksetta paljon pidempiä kuin tekstimuotoiset vastineensa: ruudut ja stripit vievät väistämättä enemmän tilaa kuin vastaavat virkkeet. Esimerkkiasiakirjamme on tekstimuotoisena kolmesivuinen, kun taas sarjakuvassa sivuja on 12. Valvotun tapaamisen säännöt -sarjakuvassa selkokielen mittarin neljättä kriteeriä voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin voidaan tutkia, mitä sisältöjä sarjakuvaan on valittu, ja sen perusteella tarkastella, ymmärtääkö lukija kuvatun palvelun sisällön riittävän tarkasti, kun osa tiedoista jätetään pois. Toisaalta voidaan tutkia, onko nämä valitut sisällöt esitetty siten, että lukija saa niistä ymmärtämisen kannalta riittävästi tietoa.

Suuri tiivistämisen tarve tarkoittaa siis, että sarjakuvaversio laatijan on poimittava tekstistä vain se sisältö, joka lukijan on kaikkein olennaisinta tietää. Esimerkiksi valvotun tapaamisen sääntöjen tekstimuotoisessa versiossa kuvaillaan tarkasti tapaamisista ja asiakkaan yhteydenotoista tehtäviä kirjauksia:

Tapaamiset ja yhteydenotot kirjataan lapsen asiakirjoihin. Jokaisesta tapaamisesta kirjataan asiakaskohtainen muistio. Muistioon kirjataan havaintoja tapaamistilanteesta sekä lapsen ja vanhemmat vuorovaikutuksesta. Asiakkaalla on oikeus lukea itseään koskevat muistiot ja huoltajalla myös lapsen muistiot. Palvelun päätyttyä kaikki asiakastietojärjestelmään kirjatut asiakirjat toimitetaan lapsen kotikuntaan. Kirjallisia selvityksiä tapaamisista voidaan antaa viranomaisille, kuten esimerkiksi lastenvalvojalle tai tuomioistuimelle. Esimerkiksi, jos tapaamisasian käsittely on kesken tuomioistuimessa ja kyseessä on väliaikais määräys, ohjaaja ilmoittaa peruuntuneista tapaamisista tuomarille. Ohjaajan on annettava toimivaltaiselle lastenvalvojalle kirjallinen selvitys keskeyttämistään tai muusta syystä toteutumatta jääneistä sovituista vaihdoista (sosiaalihuoltolaki 27§).

Kuvassa 5 on sarjakuva-asiakirjan vastaava kohta. Kuvassa on kaksi ruutua, joista ensimmäisessä tapaamispaikan ohjaaja kantaa liioitellun suurta kansiopinoa². Toisessa ruudussa ohjaaja

² Korkeaa kirjauskansiopinoa kantava ohjaaja on sarjakuvan tekijöiden visuaalinen näkemys siitä, kuinka paljon erilaisia kirjauksia pitää tehdä. Samalla sarjakuvaan on luotu myös visuaalista huumoria. Sarjakuva-asiakirjoissa käytetään vastaavanlaista huumoria höysteenä silloin tällöin, koska sen ajatellaan tekevän asiakirjasta lähestyttävämmän: huumorin häivähdys voi auttaa lukijaa rentoutumaan vakavan asiakirjan äärellä sekä esimerkiksi samaistumaan sarjakuvan hahmoihin (Ketola ym., 2023, s. 82).

ja isä istuvat työpöydän äärellä ja ohjaaja kertoo isälle palvelun yksityiskohdista.

Sarjakuvaruutujen huomattavasti lyhennelty sisältö on sarjakuva-asiakirjan laatijoiden arvio siitä, mikä asiakkaan on ehdottomasti tiedettävä tekstin sisällöstä. On kuitenkin vaikeaa arvioida, milloin informaatiota on niin vähän, että tekstiin syntyy ymmärtämistä vaikeuttava sisällöllinen aukko. Kaivatun informaation määrä voi myös vaihdella asiakkaasta toiseen. Tässä tapauksessa asiakirjan sarjakuvaversiosta on jätetty pois kirjausten käsittelyn ja käytön yksityiskohtainen kuvaus. Lisäksi lakipykälä, johon asiakirjan tässä kohdassa viitataan, on siirretty asiakirjan alkuun (Kuvan 4 oikeanpuoleinen ruutu).

Sen lisäksi että tarkastellaan, mitä sisältöjä sarjakuva-asiakirjaan ylipäätään valitaan mukaan, on tutkittava myös, onko asiakirjaan jäänyt sisällöllisiä aukkoja ja ymmärtääkö lukija puhekupliin ja tekstilaatikoihin tiivistetyt tekstit. Tässä tarkastelussa on kuitenkin tärkeää muistaa sarjakuvan multimodaalinen muoto. Jos sarjakuvasta tarkastelee pelkkiä sanoja tai pelkkiä kuvia, voi hyvinkin vaikuttaa siltä, että kerronnassa on aukkoja. Tämän tyyppinen aukkoisuus on sarjakuvailmaisulle ominaista (ks. Borodo, 2015, s. 23), ja se kutsuu lukijaa yhdistelemään eri moodeista poimimaansa tietoa. Tämä sarjakuvailmaisun piirre liittyy myös seuraavan kriteerin tarkasteluun.

KUVA 6. Tapaavan vanhemmat suunnitteluohje Valvotun tapaamisen säännöissä. © Sarjistikutusryhmä ja Jan Pitkäsalo.

4.5 Teksti selittää itse itsensä eikä nojaa liikaa lukijan yleistietoon tai muiden tekstien tunteeseen (kriteeri 5).

Selkokielen mittarin viidennen pääkriteerin mukaan tekstin tulee selittää itse itsensä. Vaikka sarjakuva-asiakirjan sanallinen teksti ei olisikaan aukottoman selvä, kuva voi tukea sen tulkintaa tehokkaasti. Kuvassa 6 on kokonainen sarjakuva-asiakirjan sivu, jossa on kuva asiakasperheen isästä ja soikeita ruutuja, joissa esitetään erilaisia asioita: isä ja lapsi leikkimässä, ruokaostokset, kolme muuta ihmistä, isä ja lapsi katsomassa televisiota ja isä ja lapsi nukkumassa ohjaajan valvovan silmän alla.

Soikeat ruudut on yhdistetty toisiinsa siten, että sarjakuvan lukija voi ymmärtää niissä olevien kuvien olevan isän ajatuksia. Sivulla oleva virke ”Tapaava vanhempi suunnittelee, mitä tapaamisen aikana tehdään” ei välttämättä yksin tarjoa lukijalle riittävästi tietoa siitä, minkälaisia asioita tapaavan vanhemman tulee suunnitella tai minkälaisia asioita hän voi suunnitella, mutta yksittäisissä ruuduissa tarjotaan esimerkkejä siitä, mitä tekeminen voi olla. Vaikka teksti ei siis välttämättä selitä itse itseään, kuva selittää tekstin sisältöä ja toisinpäin: esimerkiksi nukkumakuvaan on lisätty teksti, jossa selvennetään, että joissakin tapaamispaikoissa voi yöpyä.

5 LOPUKSI

Sarjakuva-asiakirjojen selkeyden arviointiin ei ole toistaiseksi kehitetty omaa työkalua. Tässä artikkelissamme olemme selvittäneet, kuinka Selkokielen mittarin tekstikokonaisuutta kuvaavat pääkriteerit soveltuvat kuvan ja sanan vuorovaikutukselle rakentuvien sarjakuva-asiakirjojen selkeyden arviointiin. Analyysissämme keskityimme viiteen tekstikokonaisuutta kuvaavaan pääkriteeriin. Tarkasteltuamme näitä kriteereitä sarjakuvan multimodaalisuuden näkökulmasta esitämme, että kun kuvia ja sanoja yhdistävää sarjakuvaa arvioidaan selkoilmaisun muotona, Selkokielen mittarin teksti- ja kuvakriteereitä kannattaa tarkastella osin rinnakkain ja osin ristiin, ja esimerkiksi joidenkin tekstikriteerien toteutuminen pitää tarkastaa myös kuvakeronnasta. Vaikka mittarissa on kriteereitä myös tekstin kuvituksen selkeyden arviointiin, se ei sellaisenaan huomioi merkityksenrakentumisen multimodaalisuutta niin tarkasti kuin sarjakuva-asiakirjat ilmaisumuotona vaatisivat.

Ehdotamme, että sarjakuva-asiakirjoja voisi käyttää selkoilmaisun välineinä laajemminkin. Ne tarjoavat keinon esittää monimutkaisiakin sisältöjä konkreettisesti näyttämällä esimerkiksi, kuinka asiakas toimii tietyn palvelun eri vaiheissa.

Kaikkein abstrakteimpia aiheita esitetään sarjakuvassa usein visuaalisten symbolien avulla. Sarjakuva-asiakirja pyrkii luomaan sisältöihin lukijalle mielekkään näkökulman esittämällä sisällöt lukijan, tässä tapauksessa asiakkaan, näkökulmasta eli lukijalähtöisesti. Lukijaa edustaa sarjakuvan päähenkilö, jonka välityksellä tapahtumat kuvataan.

Visuaalisessa ja multimodaalisessa viestinnässä on kuitenkin rajoituksensa. Sarjakuvan tarjoaman näkökulman mielekkyys edellyttää, että hahmo on piirretty tavalla, johon lukija voi samaistua. Aina näin ei välttämättä ole. Vaikka lukija pääosin samaistuisi piirrettyyn hahmoon, asiakirjassa voi olla kohtia, joiden sisältöön ja visuaaliseen ilmiasuun lukija ei samaistuu. Lisäksi sarjakuva on usein ainakin osin tulkinnanvarainen, koska kuvan tulkintaan vaikuttavat muun muassa kuvan katsojan kulttuuritausta ja hänen kognitiiviset kykynsä (Holsanova, 2014, s. 340–349).

On tärkeää muistaa, että vaikka kaikkea ei olekaan mahdollista ilmaista kuvan avulla yksiselitteisen selkeästi, multimodaalinen, visuaaliverbaalinen sarjakuva-asiakirja tarjoaa lukijalleen informaatiota kahden eri moodin, sekä verbaalisen että visuaalisen, välityksellä. Näin varmistetaan, että asiakirjan sisältö tulee ymmärretyksi: vaikka lukija ei ymmärtäisikään kaikkea sarjakuva-asiakirjan sisältöä pelkän kuvan välittämänä, on se silti saatavana myös yksinkertaistetun kirjoitetun tekstin muodossa.

Analysoimamme sarjakuva-asiakirjan kirjoitetut tekstit on lyhennetty, ja niissä on pyritty mahdollisimman selkeään ilmaisuun. Sarjakuvan kirjoitetut tekstit eivät kuitenkaan varsinaisesti pyri täyttämään selkokieliselle tekstille asetettuja kriteereitä tarkasti, sillä selkokielen käyttö ei ollut Sarjis-tutkimusryhmän tarkastelun kohteena kyseistä sarjakuva-asiakirjaa laadittaessa. On kuitenkin selvää, että sarjakuva-asiakirjat olisivat vielä saavutettavampia, jos niissä oleva verbaalinen sisältö olisi kaikilta osin selkokielistä.

Ajatus selkokielen kohderyhmille suunnatusta kuvaviestinnästä ei ole uusi. Eri kohderyhmät ovat

käyttäneet viestinnässään yksinkertaista visuaalista selkoilmaisua, kuten graafisia AAC-menetelmiä, jo useiden vuosikymmenten ajan. Monitukaisempaa visuaalista viestintää edustavat sarjakuva-asiakirjat ovat suhteellisen uusi ilmiö erityisesti Suomessa, eikä niitä ole tarkasteltu nimenomaan selkokielen vastaanottajaryhmiä mahdollisesti hyödyttävänä ilmaisumuotona. Kaikki selkokielen tyypillisiin kohderyhmiin kuuluvat lukijat eivät välttämättä ymmärrä sarjakuva-asiakirjan kuvitusta, koska se visuaalisen selkoilmaisun muotona vaatii lukijaltaan kykyä tulkita sisältöä, joka on huomattavasti graafista AAC-viestintää monisyisempää.

Vaikeus mitata ja arvioida selkeyden tavoitteiden täyttymistä on yhteistä selkokielelle ja visuaaliselle selkoviestinnälle. Selkokielen mittarin kehittäjien on täytynyt selkokielen asiantuntijan Ari Sainion (teoksessa Leskelä, 2019, s. 115) mukaan nöyrästi hyväksyä se tosiasia, että on lähes mahdotonta kuvata yksiselitteisesti niitä

piirteitä, jotka tekevät tekstistä selkeän. Sarjakuvamuotoisessa viestinnässä selkeyden arviointi on mahdollisesti vielä vaikeampaa. Vaikka kuvan viesti olisi sisällöllisesti selkeä (kuva esittää toimintoa, joka on helppo ymmärtää), voivat esimerkiksi liian räikeiksi koetut värit ja liian lennokkaat piirrostyylit vaikuttaa katsojan kokemukseen kuvan selkeydestä. Lisäksi asiakirjan esittäminen sarjakuvana on ajatuksena niin uusi, että lukija saattaa lähtökohtaisesti pitää sarjakuvaa-asiakirjaa viestinnällisesti epäonnistuneena muotona (Kalliomaa-Puha ym., 2023, s. 242).

Tarkoituksemme ei olekaan ehdottaa, että sarjakuva-asiakirjat korvaisivat yleispätevästi perinteiset, verbaalisessa muodossa olevat asiakirjat, vaan ehdotamme, että niitä voisi tarjota tekstimuotoisten asiakirjojen rinnalla käyttäjäryhmille, joille niistä olisi hyötyä.

Saavutettavuusajatteluun kuuluu keskeisenä se, että teksteistä tarjotaan erilaisia versioita, koska käyttäjillä on yksilöllisiä tarpeita.

LÄHTEET

- Aivoliitto (2012). *Elämä on suurempi kuin afasia. Käsikirja henkilöille, joilla on afasia*. Aivoliitto ry ja The Aphasia Institute.
- Ally, B. A., Gold, C. A. & Budson, A. E. (2009). The picture superiority effect in patients with Alzheimer's disease and mild cognitive impairment. *Neuropsychologia*, 47, 595–598.
- Andersen, C. & Keating, A. (2020). Engineering visual contracts: Using if-then thinking to develop behavioral drivers for imaging. *Journal of Open Access to Law*, 21. <https://ojs.law.cornell.edu/index.php/joal/article/view/101/97>
- Borodo, M. (2015). Multimodality, translation and comics. *Perspectives: Studies in Translatology* 23(1), 22–41. <http://dx.doi.org/10.1080/0907676X.2013.876057>
- Botes, W. M. (2017). Using comics to communicate legal contract cancellation. *The Comics Grid: Journal of Comics Scholarship* 7(1), 14.
- Botes, W. M. & Rossi, A. (2021). Visualisation techniques for consent: Finding common ground in comic art with indigenous populations. *2021 IEEE European Symposium on Security and Privacy Workshops (EuroS&PW)*, 292–297.
- Chua H. F., Boland, J. E. & Nisbett, R. E. (2005). Cultural variation in eye movements during scene perception. *PNAS (Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America)*, 102(35), 12629–12633.
- Creative Contracts (n.d.). *Examples*. <https://creative-contracts.com/examples/>
- Eskel, M. & Anttonen, E. (2019). Johdanto. Teoksessa M. Eskel & E. Anttonen (toim.), *KUVAKO. Kuvakommunikaatio arjen tukena vastaanottokeskuksissa* (s. 5–10). Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Farthing, A. & Priego, E. (2016). "Graphic medicine" as a mental health information resource: insights from comics producers. *The Comics Grid: Journal of Comics Scholarship*, 6(1), 1–23. <https://www.comicsgrid.com/article/id/3529/>

- Haapio, H., Plewe, D. A. & de Rooy, R. (2017). Contract continuum: From text to Images, comics and code. Teoksessa E. Schweighofer (toim.) *Trends and Communities of Legal Informatics. Proceedings of the 20th International legal Informatics Symposium IRIS 2017*, (s. 411–418). Wien: Österreichische Computer Gesellschaft. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2928604
- Holsanova, J. (2014). In the eye of the beholder: Visual communication from a recipient perspective. Teoksessa D. Machin (toim.) *Visual communication*, (s. 331–355). De Gruyter Mouton.
- ICRC (2015). *The emblems*. The International Committee of the Red Cross. <https://www.icrc.org/en/document/emblems#anchor4>
- Kaatra, K. & Ketola, A. (2023). *Selkokuvaopas*. Selkokeskus & Kehitysvammaliitto ry.
- Kehitysvammaliitto (2019). *Selkokielen tarve kasvanut*. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/selkokielen-tarve-kasvanut/>
- Kallioma-Puha, L., Ketola, A. & Pitkäsalo, E. (2023). Sarjakuva, sosiaalihuolto ja saavutettavuus. Teoksessa: J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm & M. Luodonpää-Manni (toim.) *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta* (s. 226–244). Gaudeamus.
- Ketola, A., Pitkäsalo, E. & de Rooy, E. (2023). Contracts via comics: Migrant workers and Thai fishing vessel employment contracts. Teoksessa R. Kauranen, O. Löytty, A. Nikkilä & A. Vuorinne (toim.), *Comics and migration: Representation and other practices* (s. 78–91). Routledge.
- Korvenranta, H. (2005). Asiantuntija-arvioinnit. Teoksessa S. Ovaska, A. Aula & P. Majaranta (toim.), *Käytettävyytutkimuksen menetelmät*. Tampereen yliopisto, Tietojenkäsittelylaitoksen raportti B-2005–1, (s. 111–124). Tampereen yliopisto.
- Kumfor, F., Hutchings, R., Irish, M., Hodges, J. R. Rhodes, G. Palermo, R. & Piguet, O. (2015). Do I know you? Examining face and object memory in frontotemporal dementia. *Neuropsychologia*, 71, 101–111.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983).
- Leskelä, L. (2012). Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet. Teoksessa L. Leskelä & C. Lindholm (toim.), *Haavoittuva keskustelu. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6, (s. 279–298). Kehitysvammaliitto.
- Lindholm, C. & Vanhatalo, U. (2021). *Introduction*. Teoksessa C. Lindholm & U. Vanhatalo (toim.), *Handbook of easy languages in Europe*, (s. 11–26). Frank & Timme.
- Leskelä, L. (2015). Selkopuhe ja ääneen lukeminen. Teoksessa H. Virtanen (toim.), *Selkeää ja saavutettavaa viestintää: Viisi artikkelia selkoilmasta*, (s. 19–26). Kehitysvammaliitto.
- Leskelä, L. (2019). *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Kehitysvammaliitto.
- Lääkärikirja Duodecim 2019. *Afasia (aivoperäinen puhehäiriö)*. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00557>
- Mayer, R. E. (2013). Cognitive theory of multimedia learning. Teoksessa R. E. Mayer (toim.) *The Cambridge handbook of multimedia learning*, (s. 43–71). Cambridge University Press.
- Papunet (2020). *Mitä on puhevammaisuus?* <https://papunet.net/tietoa/mita-on-puhevammaisuus>
- Papunet (2021). *Kuvapankki*. <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/>
- Pekkala, S. (2010). Dementiaan liittyvät puheen, kielen ja kommunikaation muutokset. Teoksessa P. Korpilahti, O. Aaltonen & M. Laine (toim.), *Kieli ja aivot*, (s. 293–299). Turun yliopisto, Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus.
- Pitkäsalo, E. & Ketola, A. (2020). Kielellistä saavutettavuutta sarjakuvan keinoin. *Kieliverkosto*. www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/kielellista-saavutettavuutta-sarjakuvan-keinoin
- Pitkäsalo, E., Ketola A., Haavisto V. & Kallioma-Puha L. (2022). Image analysis as a visualization tool – Translating contracts into comics. Teoksessa M. Corrales, H. Haapio & M. Fenwick (toim.), *Research handbook on contract design* (s. 347–364). Edward Elgar Publishing.
- Pitkäsalo, E. & Ketola, A. (2024) Muodonmuutos sanasta kuvaksi: Sopimukset ja sarjakuvasopimukset tekstilajina. Teoksessa: R. Haapaniemi, L. Ivaska & S. Katajamäki (toim.), *Tekstit ympärillämme. Kirjoituksia tekstikäsitteistä ja -käytännöistä* (s. 27–34). Tampere Studies in Language, Translation and Literature B8, Tampereen yliopisto.
- Rizzo, M., Anderson, S. W., Dawson, J. & Nawrot, M. (2000). Vision and cognition in Alzheimer's disease. *Neuropsychologia*, 38, 1157–1169.
- de Rooy, R. (2022). Nurturing the dignity of vulnerable and marginalized people, one contract at a time. *The Clarity Journal*, 84, 39–43.

- Selkokeskus (2021). *Selkokielen mittari*. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-mittari/>
- Sorden, S. D. (2013). The cognitive theory of multimedia learning. Teoksessa B. J. Irby, G. Brown, R. Lara-Alecio & S. Jackson (toim.), *The handbook of educational theories*, (s. 155–167). Information Age Publishing Inc.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
- THL (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvottu vaihto. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perheoikeudelliset-palvelut/tuetut-ja-valvotut-tapaamiset-seka-valvottu-vaihto>
- Tieteen termipankki. Kielitiede: selkokieli. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:selkokieli>.
- Tieteen termipankki. Nimitys: selkopuhe. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:selkopuhe>.
- Trygg, B. H. (2012). *Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikaatiossa*. Kehitysvammaliitto ry.
- Van den Stock, J., De Winter, F.-L., de Gelder, B., Rangarajan, J. R., Cypers, G., Maes, F., Sunaert, S., Goffin, K., Vandenberghe, R. & Vandenberghe, M. (2015). Impaired recognition of body expressions in the behavioral variant of frontotemporal dementia. *Neuropsychologia*, 7, 496–504.
- Vanhustyön keskusliitto ry (2022). *Vahvike. Ryhmä- ja viriketoiminnan aineistopankki*. <https://vahvike.fi/fi>
- Virtanen, H. (toim.) (2015a). *Selkeää ja saavutettavaa viestintää: Viisi artikkelia selkoilmaisusta*. Kehitysvammaliitto.
- Virtanen H. (2015b). Selkokuva ja katsoja. Teoksessa H. Virtanen (toim.), *Selkeää ja saavutettavaa viestintää: Viisi artikkelia selkoilmaisusta*, (s. 39–47). Kehitysvammaliitto.
- Whitehouse A. J. O., Maybery. M. T. & Durkin, K. (2006). The development of the picture-superiority effect. *British Journal of Developmental Psychology*, 24, 767–773.
- Yu, H. (2015). *The other kind of funnies: Comics in technical communication*. Baywood Publishing Company.

COMICS AS EASY COMMUNICATION: COMICS-STYLE DOCUMENTS AND LINGUISTIC ACCESSIBILITY

- Anne Ketola, Tampere University
- Eliisa Pitkäsalo, Tampere University

Around 750 000 people in Finland need easy language in their everyday communication. In this article, we discuss the concept of easy communication, by which we mean verbal, visual or audiovisual communication aimed primarily at easy-language target groups. We introduce comics-style documents as an example of easy communication that employs both words and images in creating a clear, simple message. We review the criteria that has been defined for easy language in Finland (the so-called Easy Language Indicator, created by the Finnish Center for Easy Language) and discuss how these criteria could be used in the analysis of comics-style documents. The easy language indicator tool uses separate criteria for the words and the illustrations of an easy language publication. Yet, our discussion aims to show that when examining inherently multimodal materials such as comics-style documents, the same criteria should be applied to all modes. We base our discussion on empirical examples from a specific comics-style document, namely a contract for supervised meeting services presented as a comic.

Keywords: accessibility, comics-style documents, easy communication, multimodality